

KANT'TA AYDINLANMANIN OLANAĞI OLARAK İNSANA SAYGI

Ogün ÜREK*

ÖZET

Bu yazıda, Kant'ın insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmayış durumundan kurtulması olarak tanımladığı aydınlanmanın olanağını, a priori bir duygu olan ahlâk yasasına saygı duygusunun sağladığı gösterilmeye çalışılacaktır. Çünkü, ahlâk yasasının öznesi insan olduğundan insana saygı duygusu olarak da nitelendirilebilecek olan bu duygu, ahlâk yasasının istemeyi belirleme amacıyla kendisinden önce gelebilecek olan bütün eğilimleri engellemesiyle ortaya çıkan, dolayısıyla tutkusal olarak nitelendirilen diğer bütün duygulardan ayrı olan bir duygudur. Saygı duygusunun bu özelliği, onun eylemlerde saf pratik aklın tek güdüsü olarak etkide bulunmasını sağlar. Bir kişi, en sıradan insanda bile bir dürüstlük olduğunu fark ederse, istese de istemese de o dürüst kişiye saygı duymaktan kendini alamaz.

Kant'a göre insana saygı, aynı zamanda amacı kişileri aydın kişiler haline getirmek olan eğitimin de gerçekleşmesinin tek koşuludur. Çünkü ahlâksal bir eğitimin amacı, insana kendi değerini duymayı öğretmek, duyular dünyasına ait bir varlık olmasının ötesinde düşünülür dünyaya ait bir varlık da olduğunu göstermektir. Bu da, ancak ahlâklılık insan kalbi üzerine saf ahlâksal güdüler olarak sunulursa olanaklıdır. Ahlâklılık ne kadar saf olarak sunulursa, onun insan kalbi üzerinde gücü de o kadardır. Kişinin kendi mutluluğundan çıkan güdülerin her karışması, ahlâk yasasının insan kalbini etkilemesine bir engeldir. Bundan dolayı, kişinin duyusallığı üzerinde ahlâk yasasına saygı güdüsünün etkili olabilmesi için, kişiye ahlâksal bakımdan iyi eylem örnekleri vererek, onun buna doğrudan ilgi duymasını sağlamak gerekir.

* Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

ABSTRACT

The Respect for Man as the Possibility of Enlightenment in Kant

The aim of this work, is to demonstrate that the feeling for the moral law, as respect, allows the possibility of "enlightenment", defined by Kant as a deliverance from immature position in which man fell because of his own guilt. Because man is the subject of moral law, this feeling which can be qualified as a respect for him, is very different from other pathological feelings; it appears by obstructing other tendencies for determining the will by moral law. This particularity of the respect feeling allows to effectuate a unique motivation of reason during its operations. If a person considers another man as honest, even if this person is an ordinary one, he will feel respect for this person, whatever he wants or not.

According to Kant, the respect for mankind is a unique condition for the accomplishment of education, the aim of which is to transform the individual to an enlightened person. The aim of a moral education is to teach a man his own value by considering him as a being beyond the sensible world. This position can be obtained only in so far as morality is offered to human heart as pure moral motives. The purer the morality is, the greater its effect on human heart will be. The motives coming from the person's own happiness may distort moral law, and thus prevent it from influencing human heart. Therefore, in order to get an effective respect motive on human sensibility for moral respect, the person should be given the best examples of actions, and should be made to have an immediate interest in this fact.

Kant, Aralık 1784'de yayımlanan "Aydınlanma Nedir?"¹ başlıklı yazısında aydınlanmayı şöyle tanımlar: "Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmayış durumundan kurtulmasıdır".² Ona göre ergin olmayış, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğu olmadan kullanamayışıdır. Bu duruma da insan kendi suçu ile düşmüştür. Çünkü erginsizliğin nedeni aklın kendisinde değil, aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanın kendisinde aranmalıdır. Bu nedenle "Aklını kendin kullanmak yürekliliği göster!" sözü aydınlanmanın parolası olmalıdır.³

Kant'a göre "doğa, insanları yabancı bir yönlendirmeye bağlı kalmaktan çoktan kurtarmış olmasına karşın, tembellik ve korkaklık nedeniy- ledir ki, insanların çoğu bütün yaşamları boyunca kendi rızalarıyla erginleş-

¹ Bu yazı, Berlin'de yayımlanan aylık bir derginin (*Berlinische Monatsschrift*) yaptığı ankete Kant'ın verdiği cevaptır.

² Kant, I., *Seçilmiş Yazılar*, Çev.: Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 213.

³ Kant, *y.z.e.*, s. 21.

memiş olarak kalırlar”.⁴ Çünkü erginsizlik pek rahattır; benim yerime düşünen bir kitabım, vicdanım yerine geçen bir din adamım, perhizlerimi bildiren bir doktorum oldu mu, artık çabaya katlanmama hiç gerek kalmaz. Param varsa düşünmem pek gerekli olmaz; bunu başkaları da benim için yapıverirler. Bu nedenle de, neredeyse her insan için ikinci bir doğa yerine geçen ve temel bir yapı oluşturan bu ergin olmayıştan kurtulmak çok güçtür. Hattâ insan bu duruma seve seve katlanmış ve sevmiştir bile. Ayrıca, insanın doğal yetilerini kötüye kullanmasının mekanik araçları olan yasalar ve dogmalar, erginleşmeyi sürekli olarak kösteklerler. Birisi çıkıp da insanı bu kösteklerden kurtarsa onu en dar çukurdan bile öyle pek bir güvenle atlatamaz; çünkü bu kişi böyle özgür bir harekete alışkın değildir. Bundan dolayı, ruhlarını kendi başlarına işleyerek, ergin olmayıştan kurtulup güvenle yürüyebilen pek az kişi vardır.

Buna karşılık, kitlenin (Publikum) kendi kendisini aydınlatması daha kolaydır; hattâ ona özgürlük verilirse, bunun önüne geçilemez. Çünkü yığının içinde bağımsız düşünebilen birkaç kişi her zaman bulunacaktır; bunlar önce kendi boyunduruklarını atacak, sonra da insanın değeri ile bağımsız düşünmenin insan için bir ödev olduğu düşüncesini çevrelerine yayacaklardır. Ancak, kitlenin aydınlanması yavaş yavaş gerçekleşir. Gerçi devrimler ile bir zorbalık, bir baskı yıkılabilir. Ancak bunlarla düşünüşte gerçek bir düzelme elde edilemez; aksine bu sefer yeni önyargılar, tıpkı eskileri gibi, düşüncesiz yığına yeni birer yular olurlar.

Aydınlanma için özgürlükten başka bir şey gerekmez. Bunun için gerekli olan özgürlük de özgürlüklerin en zararsız olanıdır: “Akli her yönüyle ve her bakımdan çekinmeden kitlenin önünde apaçık olarak kullanmak özgürlüğü”.⁵ Böyle olmakla birlikte, her yandan “Düşünmeyin!” diye bağırıldığı işitilir. Subay “Düşünme, talimini yap!”; maliyeci “Düşünme, vergini öde!”; din adamı “Düşünme, inan!” diyor. Bütün bunlar özgürlüğü sınırlıyor. Oysa aklın kitle önünde kullanılması, yani bir kişinin bir bilgin olarak aklını okurlar karşısında kullanması, özgürce olmalıdır; aydınlanmayı ancak bu sağlayabilir. Buna karşılık, aklın özel olarak kullanışı (Privatgebrauch), yani kişinin kendi işi ve memuriyeti çerçevesinde aklını kullanması, sınırlanabilir ve bu da aydınlanmaya engel değildir. Örneğin; bir subayın üstlerinden aldığı emirler üzerinde düşünüp taşınması zararlıdır; subaya burada düşen görev itaat etmektir. Ama, buna karşılık, aynı subay toplumun, insanlığın bir üyesi olarak ve bir de ayrıca bir bilgin olarak kitle karşısına çıktığında, onun askerlik işleri üzerinde düşünmesine engel olmamalıdır. Sonra bir yurttaş “vergimi vereyim mi, vermeyeyim mi?” diye düşünemez, vermezse cezasını görür; ama bir bilgin olarak kitle önünde

⁴ Kant, *y.z.e.*, s. 213.

⁵ Kant, *y.z.e.*, s. 215.

vergilerin uygunsuzluğu, adaletsizliği üzerindeki düşüncelerini açıkça belirtebilir. Bir din adamı da, işi gereği, kilisenin inançlarını cemaatine öğretmekle yükümlüdür; ama bir bilgin olarak, bunları pekâlâ eleştirebilir. Bunu yapmakla o, çelişik bir şey yapıyorum diye üzülmemelidir. Kilisenin inançlarını cemaate öğretirken o, aklını özel olarak kullanmaktadır; ancak bir bilgin olarak ortaya çıktığında artık bütün dünyanın karşısında bulunuyor demektir; işte bu zaman da aklını bütünüyle özgür olarak kullanmalıdır, çünkü dinsel vasilerin ergin olmamaları yakışıksız bir şey olur.⁶

Bu kısa serimlemenin ışığında, Kant'ın aydınlanmayı, kişinin aydınlanması ve kitlenin aydınlanması olarak ikiye ayırdığı görülür. Ancak, Kant, her ne kadar kitlenin aydınlanmasını kişinin aydınlanmasından daha olası görse de, ona göre kitlenin aydınlanmasının temelinde kişinin aydınlanmasının olduğu söylenebilir. Çünkü Kant'ta kitlenin aydınlanmasını daha olası kılan şey, kitle içinde her zaman için aydınlanmış birkaç kişinin bulunacağı varsayımdır. Ama, kişinin aydınlanması, yani genel olarak aydınlanma nasıl olanaklıdır? Gündelik bir ifadeyle, kişi nasıl aydın bir kişi haline gelir?

Etik tarihinde, hemen hemen her filozofun, etik görüşünü ortaya koyarken temele aldığı ide, erdemli kişi (etik kişi) idesidir. Etik kişi, etik değerlere sahip olan, dürüst, adil, güvenilir, özgür vb. olan kişidir. Bu ideye olgusal dayanak sağlama çabalarının sergilendiği etik tarihinde bir dönüm noktası olan Kant'ta etik kişi ise, aklını kullanma yürekliliğini gösteren aydın kişidir. Ona göre, aydın kişi idesinin olgusal dayanağı, ancak bütün akıl sahibi varlıklar için nesnel geçerliliğe sahip bir yasa olabilir. Aklın olgusal dayanağı olabilecek nitelikteki, yani bütün akıl sahibi varlıklar için geçerli olabilecek nitelikteki yasayı da ortaya koyma çabasında Kant, bütün içerikli pratik ilkeleri bir kenara iter. Çünkü "arzulama yetisinin bir nesnesini (içeriğini), istemeyi belirleyen neden olarak varsayan bütün pratik ilkeler istisnasız olarak deneyseldirler ve pratik yasalar sağlamazlar".⁷ Böylece Kant, bütün akıl sahibi varlıkların istemesini belirleyebilecek olan bir yasanın, ancak, istemenin içeriği bakımından değil, sırf biçimi bakımından belirlenmesinin bir nedenini taşıyan nitelikte bir yasa olabileceğini ortaya koyar. Bu yasa da bir tektir ve şu şekilde dile getirilebilir: "Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi⁸, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi

⁶ Kant, *y.z.e.*, s. 217.

⁷ Kant, I., *Pratik Aklın Eleştirisi*, Çev: İoanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsün Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.23.

⁸ Kant, *maksim* derken, istemenin öznel ilkesini kasteder ve bunu nesnel ilkedden, yani akıl arzulama yetisine tam egemen olsaydı, bütün akıl sahibi varlıklar için öznel olarak da pratik ilke işini görececek ilkedden ayırır. Ona göre, nesnel ilke ise her zaman için pratik bir yasadır.

olarak da geçerli olabilsin”.⁹ Kant, “ahlâk yasası” dediği bu yasayı temel olarak “pratik buyruğu” da şu şekilde ortaya koyar: “Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun”.¹⁰

Kant’a göre istemenin içerikli bir yasaya boyun eğmesinden çıkabilecek olan bütün tutkusal duyguları bir kenara itildiğinde, geriye eylemin genel yasaya uygunluğundan başka bir şey kalmaz. Pratik bir yasa ancak biçimsel olabilir ki, bu özellik de ancak ahlâk yasasında vardır. İstemenin görünüşler dünyasının doğa yasalarından, yani nedensellik yasasından bağımsız olması ise bize negatif özgürlük¹¹ kavramını verdiğinden özgür bir istemeyi belirleyen neden de ancak biçimsel olan ahlâk yasası olabilir. Özgürlük ahlâk yasasının koşuludur. Çünkü “özgürlük ahlâk yasasının varlık nedeni (ratio essendi), ahlâk yasası da özgürlüğün bilgi nedeni (ratio cognosendi) dir”.¹² Ahlâk yasası daha önce aklımızda açıkça düşünülmüş olmasaydı, özgürlük gibi bir şeyi (kendi içinde çelişme taşımaya bile) kabul etmekte hiçbir zaman kendimizi haklı göremezdik. Ama özgürlük de olmasaydı, içimizde ahlâk yasasıyla hiç karşılaşmazdık.

Dolayısıyla, görüldüğü gibi, Kant’ta aydın kişi, aynı zamanda eylemlerin ahlâksal değeri için ahlâk yasasını temel ölçüt olarak alan özgür kişidir de. Çünkü o, aklını başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın, yani özgür olarak kullanan kişidir. Yine, bundan çıkarılacak diğer bir sonuç da, başlangıçta Kant etiğinin temelinde olduğu söylenen aydın kişilik idesinin ya da özgür kişilik idesinin, aynı zamanda Kant epistemolojisinin de en temeldeki idesi olduğudur. Bu nedenle, Kant felsefesinin bütün amacının özgürlük idesine olgusal dayanak sağlama çabası olduğu söylenebilir.

Kant’a göre, eylemlerin bütün ahlâksal değerini belirlemede biricik ölçüt olan ahlâk yasası, aynı zamanda özgür istemeyi doğrudan belirleyecek nitelikte olan tek yasadır. Çünkü “istemenin belirlenmesi, ahlâk yasasına uygun olmakla birlikte ne türden olursa olsun yalnızca bir duygu -ahlâk yasası istemenin yeterli bir belirlenme nedeni olabilsin diye, varsayılması zorunlu olan bir duygu- aracılığıyla oluyorsa, yani yasa uğruna olmuysa, o

⁹ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, s.35.

¹⁰ Kant, I., *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Çev.: İoanna Kuçuradi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 46.

¹¹ Kant, özgürlüğü, negatif ve pozitif anlamda özgürlük olarak ikiye ayırır. *Negatif* özgürlük, akıl sahibi olmaları bakımından, canlı varlıkların bir tür nedenselliği olan *istemenin*, onu *belirleyen* yabancı nedenlerden bağımsız olarak etkili olabilme özelliğidir. Pozitif anlamda özgürlük, yani isteme özgürlüğü ise, doğa yasalarına bağlı bir istemenin özelliği olmamakla birlikte, bundan dolayı hiç de yasadışı değildir. Özgür bir isteme ahlâk yasası altında olan bir istemedir.

¹² Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, s. 4.

zaman eylem gerçi yasallık içerecek, ama ahlâklılık içermeyecektir”.¹³ Ahlâk yasasının istemeyi belirlemesinde önemli olan, istemenin özgür olarak, yalnızca duyusal eğilimlerin etkisinden uzak olarak değil, aynı zamanda bu eğilimleri geri çevirerek ve yasaya aykırı olduğu takdirde her türlü eğilimi engelleyerek, yalnızca yasayla belirlenmesidir. Ahlâk yasası yapısından dolayı istemeyi belirleme amacıyla kendisinden önce gelebilecek olan bütün eğilimleri -ben sevgisini özellikle de kendini beğenmişliği- engellediğinden, yani kişiyi kendi gözünde küçük düşürdüğünden, en büyük saygının konusudur. Bu saygı, ahlâk yasasına karşı duyulan bir saygı olduğu için de, Kant, bu duyguya “ahlâk yasasına saygı duygusu” der.¹⁴

Kant'ta saygı duygusu, ahlâk yasasından önce gelen bir duygu değildir; aksine ahlâk yasasının eğilimleri engellemesiyle ortaya çıkan bir duygu olduğundan, tutkusal olarak nitelendirilen diğer bütün duygulardan ayrıdır. Dolayısıyla ahlâk yasasına saygı duygusu, deneysel kaynaklı olmayan, düşünsel bir nedenin uyandırdığı bir duygu olduğundan, a priori olarak bilinebilecek ve zorunluluğu doğrudan kavranacak olan tek duygudur.¹⁵

Ona göre saygı, yalnızca ahlâk yasasına karşı duyulan bir duygu olduğundan ve ahlâk yasasının öznesi de insan olduğundan, yalnızca kişilere yönelir, hiçbir zaman şeylere yönelmez. Saygı, insana saygıdır. Çünkü saygı, temelini saf akılda bulan a priori bir duygu olduğundan her zaman içkindir; oysa tutkusal duygular aşkındır, dolayısıyla da her zaman şeylere yönelirler. Bir kişi, en sıradan insanda bile bir dürüstlük olduğunu fark ederse, istese de istemese de o dürüst kişiye saygı duymaktan kendini alamaz. Çünkü iyi olan her şey insanda her zaman eksiklik gösterir ve o dürüst kişinin eylemini kişi kendi eylemiyle karşılaştırdığında, kendini beğenmişliği yerle bir eden bir yasanın yasaya uygun eyleminin başarılabilirliğini eylemde görmüş olur. Zira “bir kişiye duyulan bütün saygı, aslında, bize örneğini verdiği yasaya (dürüstlük yasasına vb.) saygıdır”.¹⁶

En sıradan insanın bile kendisinde insana saygı duygusunu olanak olarak taşıdığını ileri süren Kant, bu paralelde, saygıya ilişkin olarak şöyle bir genellemeye varır: “Doğal yapımızın yüceliğini, aynı zamanda davranışımızın bu yapıya uygunluğu bakımından gösterdiği eksikliği fark ettirmekle, böylece de kendini beğenmişliği yerle bir etmekle, gözlerimizin önüne seren bu saygı uyandıran kişilik idesi, en sıradan insan için bile doğaldır ve kolayca fark edilir”.¹⁷

¹³ Kant, *y.z.e.*, s. 79.

¹⁴ Kant, *y.z.e.*, s. 82.

¹⁵ Kant, *y.z.e.*, s. 82.

¹⁶ Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, s. 17.

¹⁷ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, s. 96.

Ahlâk yasasına saygı duygusu, akıl tarafından meydana getirilen bir duygu olduğundan, eylemler konusunda yargıda bulunmaya ya da ahlâk yasasına temel sağlamaya yaramaz; yalnızca yasayı kendinde maksim haline getirmek için güdü¹⁸ olarak iş görür. Ancak Kant'a göre şuna dikkat edilmesi gerekir: "Saygı, duygu üzerinde bir etki, dolayısıyla akıl sahibi bir varlığın duyusallığı üzerinde bir etki olduğuna göre, bu da duyusallığı, dolayısıyla ahlâk yasasının kendilerini saygı duymakla yükümlü kıldığı böyle varlıkların sonluluğunu varsayar ve en yüksek ya da her türlü duyusallıktan arınmış olan bir varlığın, dolayısıyla duyusallığın pratik akla engel de olamayacağı bir varlığın yasaya saygısından söz edilemez".¹⁹ Ahlâk yasasına saygı duygusunun güdü olarak öznenin duyusallığında etkide bulunmasını sağlayan ana koşul, akıl sahibi varlığın sonlu olması ve dolayısıyla duyusallıktan yana koparamayacağı bağları olmasıdır. Çünkü güdü kavramının temelinde "çıkart" kavramı vardır; dolayısıyla güdü kavramı ancak akıl sahibi varlıklara yüklenebilir. Akıl sahibi varlığın da iki tür çıkarı vardır: Eğilimlerini giderme anlamındaki çıkarı ve düşünsel anlamdaki çıkarı, yani ahlâksal çıkarı. Ahlâk yasasına saygı güdüsü, akıl tarafından tasarımılandığından, ahlâksal çıkar, duyulara bağlı olmayan bir çıkardır. Oysa eğilimleri giderme anlamındaki çıkar, duyulara bağlıdır, hep arzulama yetisinin bir nesnesine yöneliktir. Ahlâkça iyi bir istemenin güdüsü, öznenin duyusallığını etkilediğinden, insan başka bir çıkarı olmaksızın, yalnızca yasayla belirlendiğini görür ve ahlâksal çıkarının bilincine varır.

Kant'a göre aydın kişi, yani eylemlerinin ahlâksal değeri için ahlâk yasasını temel ölçüt olarak alan özgür kişi, yine başka bir ifadeyle, ahlâksal çıkarının yalnızca ahlâk yasasıyla belirlendiğini gören ve ahlâksal çıkarının bilincine varan kişi, ahlâksal bir eğitimin temel amacı olmalıdır. Ona göre eğitim, ahlâksal niyeti örneklerle canlı bir biçimde serimlemekle, istemenin saflığına -saf olabildiğine- dikkati çekme işidir.²⁰ Ancak gençliği eğitenler, eğitimiyle sorumlu oldukları öğrencilerini ahlâksal iyinin yoluna sokmak için, her ne kadar eylemlerin ahlâksal içeriğinin farkına varma konusunda, öğrencilerinin yargılamalarını harekete geçirmeye çalışsalar da, yanlış bir yol izlemektedirler. Hiçbir zaman çocukları çoşturarak, onlarda heves uyanıtılarak, eylemleri soylu, büyük, övgüye değer diye nitelendirerek çocuğun ruhsal yapısına ulaşamaz. "Eylemlere soylu, yüce, büyük diyerek, insanları onları yapmaya itelemek, ahlâksal yobazlıktan ve kendini beğenmişliği arttırmaktan başka bir şey değildir".²¹ Dolayısıyla eğitim bu şekilde yapıldığında, yalnızca çocukların birbirleriyle yarıştıkları bir yargı gücü oyunu

¹⁸ Kant'a göre *güdü* (elater anima), doğal yapısından dolayı, akli nesnel yasaya zorunlulukla uygun olmayan bir varlığın istemesinin öznel belirlenme nedenidir.

¹⁹ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, s. 84.

²⁰ Kant, *y.z.e.*, s. 173.

²¹ Kant, *y.z.e.*, s. 93.

olarak kalır. Bu nedenle, gençliği eğitime sorumluluğunu üzerine alanlar, öğrencilerine fazla övülecek eylem örnekleri yerine, her şeyi yalnızca ödeve ve bir insanın kendisine kendi gözünde verebileceği ve vermesi gereken değeri, ödevinin aksini yapmamış olmasının bilincine bağlamalıdır. Böyle bir yol izlendiğinde ise, öğretmenler, henüz olgun olmayan çok genç insanların bile bu konuda çok kısa zamanda keskin bakışlı olduğunu ve yargı güçlerini geliştirmeye yatkın olduklarını göreceklerdir.²²

Ahlâksal bir eğitimin amacı, insana kendi değerini duymayı öğretmek, onun duyular dünyasına ait bir varlık olmasının ötesinde düşünülür dünyaya da ait bir varlık olduğunu göstermektir. Bu da, ancak ahlâklılık insan kalbi üzerine saf ahlâksal güdüler olarak sunulursa olanaklıdır. Çünkü kişi ancak bu etkilenim sonucunda, muhakkak yerine getirmesi gerektiğine inandığı ödevlerini sırf eğilimlerinden dolayı yerine getirmediğinde kendini acı acı kınar ve düşünülür dünyanın yasası olan ahlâk yasasını kendinde bilinçlendirir. Bu nedenle, ahlâklılık ne kadar saf olarak sunulursa, onun insan kalbi üzerindeki gücü de o kadardır. Kişinin kendi mutluluğundan çıkan güdülerin her karışması, ahlâk yasasının insan kalbini etkilemesine bir engeldir.

Kant'a göre, kişinin ahlâksal eğitiminde öncelikle yapılması gereken şey şudur: "Ahlâk yasasına göre yargıda bulunmayı, kendi eylemlerimizi olduğu kadar başkalarının da özgür eylemlerini gözlemlemeyi izleyen doğal bir uğraşı, adeta bir alışkanlık haline getirmek ve onu, önce eylemin nesnel olarak ahlâk yasasına uygun olup olmadığını, uygunsa hangisine uygun olduğunu sorarak keskinleştirmektir".²³ Sonra da, kişinin duyusallığı üzerinde saf pratik aklın güdülerinin, yani ahlâk yasasına saygı güdüsünün etkili olabilmesi için, ona, ahlâksal bakımdan iyi eylem örnekleri vererek, kişinin buna doğrudan ilgi duymasını sağlamak gerekir. Dolayısıyla kişi, doğal yeteneklerini geliştirmeyi ödev saydığından örnek olarak gösterilen eylemi yapan kişide sanki bir yasanın örneğini görür ve onun gibi olmayı tasarlar.²⁴

Sonuç olarak, Kant'ın insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmayış durumundan kurtulması olarak tanımladığı aydınlanmanın, yani ahlâksal bir eğitimin temel amacı olan aydın kişilik idesinin olanağını, a priori bir duygu olan ahlâk yasasına saygı duygusunun sağladığı görülmektedir. Çünkü ahlâk yasasının öznesi insan olduğundan insana saygı duygusu olarak da nitelendirilebilecek olan bu duygu, ahlâk yasasının istemeyi belirleme amacıyla kendisinden önce gelebilecek olan bütün eğilimleri engellemesiyle ortaya çıkan, dolayısıyla tutkusal olarak nitelendirilen diğer bütün duygulardan ayrı olan bir duygudur.

²² Kant, *y.z.e.*, s. 169.

²³ Kant, *y.z.e.*, s. 171.

²⁴ Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, s. 17.